

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ

(Τυποῦται δαπάνη τοῦ Δήμου Παλίων.)

ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ

ΤΥΠΟΙΣ Ν. Π. ΚΟΥΡΒΙΣΙΑΝΟΥ

1905

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΕΟΥΡΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗ 13 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1905

ΕΝ ΤΩ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΚΩ ΝΑΩ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΥΠΟ

ΗΛΙΑ Α. ΤΣΙΤΣΕΛΗ

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Παλέων
τελουμένου μνημοσύνου

ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ

θανόντος ἐν Κρήτῃ τῇ 9 Φεβρουαρίου 1905.

Ἔργον οὐ μόνον ὀφειλῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ συμβολῆς εἰς τὴν πατριὸν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ γενικωτέρας κοινωνικῆς σημασίας τυγχάνει ὁ ἐγκωμιασμός τῶν περικλεῶν νεκρῶν. Ἐξαιρέτως τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὴν διδάσκαλον τῶν λαῶν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Καὶ ὄντως ἡ περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς ἀξίας περιφανῶν ἀνδρῶν ἀνάμνησις καὶ διάλεξις, ἀποτελεῖ πάντοτε ἐθνικὴν ἀληθῶς διδασκαλίαν, ἐφ' ᾧ ἄριστα ἀπεφήνατο ὁ Πολύβιος. «Καινοποιοιμένης αἰετῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπ' ἀρετῇ φήμης, ἀθανατίζεται μὲν ἡ τῶν καλῶν τι διαπραξαμένων εὐκλεία, γνῶριμος δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ παραδόσιμος τοῖς μεταγενεστέροις, ἡ τῶν εὐεργετησάντων τὴν πατρίδα γίγνεται δόξα.»

Εἰς τὸ πανελλήνιον πένθος ὅπερ τὰ μάλα δικαίως ἡγεῖρεν ὁ θάνατος τοῦ **ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ**,

ἀνδρὸς ἐκ τῆς λυπῆς ἀφάτου πληγείσα ἡ γενέτειρα τοῦ δημοσίου ἀνδρὸς ἐκ τῆς τιμωμένη ἐπὶ τῷ τεκνῷ αὐτῆς τοῦ μούσιου, ἐπεί νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ ἐπισήμως τὴν λύπην αὐ-

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗ 13 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1905

ΕΝ ΤΩ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΚΩ ΝΑΩ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΥΠΟ

ΗΛΙΑ Α. ΤΣΙΤΣΕΛΗ

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Παλέων
τελουμένου μνημοσύνου

ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ

Θαπόντος ἐν Κρήτῃ τῇ 9 Φεβρουαρίου 1905.

Ἔργον οὐ μόνον ὀφειλῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ συμβολῆς εἰς τὴν πατριὸν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ γενικωτέρας κοινωνικῆς σημασίας τυγχάνει ὁ ἐγκωμιασμός τῶν περικλεῶν νεκρῶν. Ἐξαιρέτως τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὴν διδάσκαλον τῶν λαῶν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Καὶ ὄντως ἡ περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς ἀξίας περιφανῶν ἀνδρῶν ἀνάμνησις καὶ διάλεξις, ἀποτελεῖ πάντοτε ἐθνικὴν ἀληθῶς διδασκαλίαν, ἐφ' ᾧ ἄριστα ἀπεφήνατο ὁ Πολύβιος. «Καινοποιομένης αἰεὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπ' ἀρετῇ φήμης, ἀθανατίζεται μὲν ἡ τῶν καλῶν τι διαπραξαμένων εὐκλεία, γνῶριμος δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ παραδόσιμος τοῖς μεταγενεστέροις, ἡ τῶν εὐεργετησάντων τὴν πατρίδα γίγνεται δόξα.»

Εἰς τὸ πανελλήνιον πένθος ὅπερ τὰ μάλα δικαίως ἡγείρεν ὁ θάνατος τοῦ **ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ**, ἑξ ὧν ὁ πόλῳς ἀφάτου πληγείσα ἡ γενέτειρα τοῦ Μουσείου ἐπὶ τῷ τέχνῳ αὐτῆς τούτῳ, ὀφείλει νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ ἐπισήμως τὴν λύπην αὐ-

τῆς ταύτην, γενικὴν, ἀνυπόκριτον, ὅσον κλείζουσιν καὶ διδάσκουσιν. Ὁ ἀποβιώσας συμπολίτης διὰ τὴν ἀμφιλαφεστάτην παιδείαν, διὰ τὴν ἐκ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων ὠφέλειαν, διὰ τὴν πρὸς πᾶν πατριωτικὸν καὶ προοδευτικὸν συμμετοχὴν καὶ διὰ τὰς πραγματικὰς αὐτοῦ ἐθνικὰς ἐκδουλεύσεις, καταλέγεται εὐλόγως μεταξὺ τῶν διαπρεπεστάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀνδρῶν, πολλὰς δὲ καὶ στίλβουσας σελίδας ἐκτίσας ἤδη ἐν τῇ γενικῇ τῆς πατρίδος ἱστορίᾳ, ἐφ' οἷς ἐναθρυνομένη ἡ νῆσος ἡμῶν, ἡ γνωστὴ ἄλλως καλλιτέκνος μήτηρ, ἐκλαμπρον διανοίγει δέλτον, ὅπως ἀναγραφῶσι τὰ κατ' ἐκεῖνον, καὶ ἐν τῷ πολυανδρίῳ τῆς τοπικῆς ἱστορίας, νέον ἀνεγείρει ἀνδριάντα καὶ ἑτέρου περικλοῦς αὐτῆς γόνου. Διὰ ταῦτα ἄριστα ἐπραξε τὸ δημοτικὸν συμβούλιον ἡμῶν, ἅμα τῷ θλιβερῷ ἀγγέλματι συνελθὼν ἐκτάκτως, νὰ διερμηνεύσῃ τὴν πάνδημον λύπην καὶ τελέσῃ τὸ μνημόσυνον τοῦτο, ὀφειλόμενον λιθανωτὸν καὶ δακρύων λειψὸν, ὑπὲρ τῆς μακαρίας ψυχῆς τοῦ κλεινοῦ συμπολίτου.

Τιμηθεὶς διὰ προσκλήσεως τοῦ συμβουλίου, ἵνα ἐκφωνήσω τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον, πράττω τοῦτο λίαν εὐαρέστως, ἀπανθίζων τὰ κυριώτερα ἀπὸ τοῦ πολυανθοῦς καὶ μεμυρωμένου βίου τοῦ μεταστάντος, ἵνα πλέξω ἀπλοῦν στέφανον εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, συμπληρῶν τὰ ὅσα ἀξία λόγου εἶπον οἱ ἀξιότιμοι προλαλήσαντες, διὰ τῶν ἐξῆς βιογραφικῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς πληροφοριῶν, εἰς ὃ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι εὐχαρίστως θὰ μὲ ἀκροασθῇ τὸ σεβαστὸν ἀκροατήριον.

Ο ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ ἐγεννήθη ἐνταῦθα τῇ 17 Ἰουλίου 1821. Τὰς πρώτας αὐτοῦ σπουδὰς ἐποιήσατο ὑπὸ τοὺς τότε διδασκάλους τῆς πόλεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξαιρέτως ἡ ἰδιαιτέρα διδασκαλία τοῦ ἀειμνήστου πεπαιδευμένου καὶ ἐναρέτου ἱεροδιδασκάλου καὶ εἴτα διευθυντοῦ τῆς ἐν Χάλκῃ ἐμπορικῆς σχολῆς μητροπόλεως Σελευκείας Ἀνθίου τοῦ Μαζαράκη, ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ὁ ἀκόρεστος ἀπὸ παιδῶν πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεων καὶ ἐκ φύσεως ὀξύνοος καὶ φιλοπερίεργος

νεανίας, ἤντλησεν ἄφθονα τὰ νάματα τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν, τῆς πρὸς τὰ πάτρια εὐλαβείας καὶ ἔρωτος καὶ τὴν εἰς ἀνωτέρας καὶ εὐρυτέρας μελέτας παρόρμησιν. Τυχὼν τὸ 1841 ἀπολυτηρίου τοῦ τότε ἐνταῦθα λειτουργοῦντος δευτερεύοντος σχολείου, ἤχροάσατο ἐπὶ ἓν ἔτος, μαθημάτων νομικῶν ἐν τῷ τῆς Κερκύρας πανεπιστημείῳ παρακολουθῶν καὶ μαθήματα χημείας καὶ φυσικῆς ἱστορίας, ὑπὸ τοὺς διασήμεους καθηγητὰς Ὀριόλην καὶ Πολίτην. Ἐγγράφει εἴτα εἰς τὸ τῆς Σιένης, ἵνα σύναμα σπουδάσῃ καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν ἐπισήμον. τότε ἐν Ἑπτανήσῳ, καὶ μετέπειτα εἰς τὸ τῆς Πίσης. ὅπου εἴλκυεν αὐτὸν ἡ φήμη τοῦ διασήμεου ποινικολόγου Καρμινιάνη, ἔτυχεν ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ τοῦ διδακτορικοῦ τῆς νομικῆς διπλώματος. Ἐπανελθὼν εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1845 καὶ ἐγκαταστάς ὀριπτικῶς ἐν Ἀργοστολίῳ ἤρξατο αὐτόθι δικηγορῶν, διατρέψας δὲ ἐπὶ νομικῇ εὐρυμαθίᾳ, εὐθύτητι ἥθους, ἀγαστῇ δραστηριότητι καὶ δεινότητι ῥητορικῇ. Αἱ σπουδαιότεραι τῶν δικῶν ἐνεπιστεύοντο αὐτῷ, ἐξαιρέτως δὲ αἱ ἐμπορικαί, διότι ἐνωρὶς ἐκλινεν εἰς τὸν ἰδιαιτερόν τοῦτον τῆς ἐπιστήμης κλάδον, προπαρασκευαζόμενος ἀρτιώτερον εἰς τὸ μετέπειτα οἰκονομολογικὸν αὐτοῦ στάδιον. Μεταξὺ τῶν μεγάλων δικῶν, ὡς ἐπιτυχῶς διεξήγαγεν, εἶνε καὶ ἡ περὶ τῶν νησίδων Καλάμου καὶ Καστοῦ, μεταξὺ τῶν ἐκεῖ κατοίκων καὶ τῆς τιμαριούχου οἰκογενείας Δελλαδέτση καὶ ἦτις δίκη παρέσχεν αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ ἐγκύψῃ εἰς εὐρείας ἱστορικὰς μελέτας, περὶ τῶν ἐπὶ Φραγκοκρατίας τιμαριωτικῶν ἐν Ἀνατολῇ θεσμῶν, δημοσιεύσας μάλιστα τὸ 1861 τὰς προτάσεις αἰτινες τυγχάνουσιν ἀρίστη συμβολὴ εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν ἱστορίαν τῶν Ἰονίων νήσων. Βαθὺς ἐρευνητὴς τῶν Ἑνετικῶν στατούτων καὶ τῶν ἄλλων πηγῶν τῆς Ἰονίου νομοθεσίας, ἐπὶ τῇ ἐκδόσει πλείστας νομικὰς πραγματείας, καὶ πολλῶν ἐκδοτικῶν ἐργασμάτων ἐπὶ Ἀγγλικῆς προστασίας ἐγένετο ἐισήγητῆς καὶ υποβολεὺς, ἀλλ' ἐξαιρέτως κατέλιπε φήμην καλλίστην ἐν τῇ στείρᾳ συγγραμμάτων

ΙΑΚΩΒΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ
ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΔΗΘΥΡΙΟΝ

νομικῶν Ἑπτανησιακῇ γραμματολογίᾳ, τὸ οὐχὶ μὲν ἐκτενές, ἀλλὰ περιεκτικώτατον καὶ κριτικώτατον ἔργον του, Μελέται τῶν ἀστικῶν νόμων τῶν Ἰονίων νήσων δημοσιευθὲν ἐν Ἀθήναις τὸ 1866, ἄριστον βοήθημα τῶν δικηγόρων, ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ τῆς διακρινούσης τὸν κάλαμον αὐτοῦ σαφηνείας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ ἱστορικῆς βασιμότητος, διαλαμβάνει τὰ περὶ τῶν ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν ἐν Ἑπτανήσῳ πρὸ τοῦ 1841 ἀπὸ τοῦ νομοθετικοῦ κυκεῶνος τῶν ὁποίων ἐτῶν, ἐξήγαγεν ὡς οἶόν τε συμπεράσματα ἀσφαλῆ, πρὸς συνδυασμὸν τῶν πάλαι πρὸς τοὺς μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου τεθέντας εἰς ἐφαρμογὴν ἀστικoὺς νόμους. Καὶ ταῦτα μὲν περίπου τὰ κατὰ τὸν συμπολίτην ὡς δικηγόρον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπίσης κοινωφελεῖ δράσει διετράνωσε κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τὴν σθεναρότητα καὶ τὰς πατριωτικὰς αὐτοῦ κλίσεις. Πρωτοβουλία αὐτοῦ συνέστη ἐν Κεφαλληνίᾳ ἡ ἀσφαλιστικὴ Τράπεζα Ἀρχάγγελος, ἐξυπηρετήσασα τὴν ἐν τῇ νήσῳ πολυπληθῆ ναυτικὴν τάξιν. Τὸ 1869 ἡ ἐν ἐν λόγῳ Τράπεζα διοργανωθείσα εἰς ναυτικὴν πανελλήνιον τοιαύτην, παρέσχε τῷ ἀνδρὶ διευθυντῇ αὐτῆς, ν' ἀναπτύξῃ ὅλην τὴν πρακτικότητα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν τοῦ χαρακτήρος, ἐν τῇ λήψει μέτρων ἅτινα ὑπεδείκνυον ἡ πλουτολογικὴ ἐπιστήμη καὶ αἱ ὑφ' ἃς διετέλει συνθήκας ἡ ἐν Ἑλλάδι ναυτιλία. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐταιρεῖαι τότε δυσπίστως ἐχουσαι πρὸς τὸ ἐλληνικὸν ἐμπόριον, δὲν ἠσφάλιζον τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, ὁ δὲ Ἀρχάγγελος ἀναλαβὼν τὴν προστασίαν τῶν ἐλληνικῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν συμφερόντων ἐξυπηρετήσε λίαν καὶ προήγαγε τὸν σπουδαῖον τοῦτον ἐθνικὸν κλάδον. Τὸ 1873 παραιτηθεὶς τῆς διευθύνσεως, ἐτράπη πλέον εἰς ἄλλας μελέτας καὶ δράσιν, ἀφοῦ πληθὺν πονημάτων σχετιζομένων πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐμπορείαν καὶ βιομηχανίαν ἐδημοσίευσε καὶ πολλὰ ἐτι ἔδρασεν, εἰς ἐκ τῶν σπουδαιότερων παραγόντων διατελέσας ἐν Ἑλλάδι τῆς βιομηχανικῆς καὶ τραπεζιτικῆς κινήσεως, ὡς ἱδρυτῆς, διευθυντῆς καὶ

σύμβουλος πολλῶν τοιούτων ἰδρυμάτων. Κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐδημοσίευσεν ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ 1865 καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ Ἐπιστήμη τοῦ ἐμπορίου, δι' οὗ κατὰ τὸ κύρος τῆς γνώμης τοῦ σοφοῦ καὶ φιλοπατρίδος δημοσιογράφου ἡμετέρου δὲ συμπολίτου ἀειμνήστου Θεαγ. Λειβαδᾶ «ἐπλούτισε τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γραμματολογίαν διὰ σθενείας καὶ διαρκoὺς πανδασίας, διὰ συγγράμματος πρωτοφανoὺς ἐν Ἑλλάδι. Ὁ μετὰ προσοχῆς, λέγει, διεξερχόμενος αὐτὸ τοσοῦτον θέλγεται ὑπὸ τῶν σπουδαίων γνώσεων, ἃς ἀνευρίσκει ἐν ἐκάστη σελίδι, ὥστε λεληθότως ἔχεται ὅπως ἀναγνώσῃ τοῦτο διαμίας, διότι προσήνεγκεν ὁ συγγραφεὺς θησαυρὸν πολὺτιμον θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων, ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων, εἰς τοὺς περὶ οἵανδήποτε ἐπιστήμην ἢ τέχνην σπουδάζοντας καὶ τοὺς τυγχάνοντας ὁποσοῦν ἐλευθερίου ἀνατροφῆς. » Τοιοῦτος ὑπῆρξε καὶ ἐν τῷ οἰκονομικῷ κλάδῳ ὁ κλεινὸς συμπολίτης. Ἀλλὰ δύο κυρίως εἶνε οἱ σπουδαιότεροι σταθμοὶ τῆς εὐγενoὺς, ἀπονήτου, πατριωτικωτάτης καὶ κοινωφελεστάτης ἐργασίας του, οἱ δύο τηλαυγέστεροι φάροι ἐξ ὧν ἐξέπεμψε τὰς ζωηρότερας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀκτίνας, εὐλόγως δὲ διὰ τὴν δράσιν του ἐκείνην ἡξιώθη τῆς ἀμερίστου εὐγνωμοσύνης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. ἐννοοῦμεν τὸ νομοθετικοπολιτικὸν αὐτοῦ στάδιον καὶ ἐξαιρέτως ἐν Κρήτῃ καὶ τὸν ὑπὲρ τὰς θρησκείας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ πολυετὴ αὐτοῦ ἀγῶνα.

Ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπὶ Ἀγγλικῆς προστασίας, ὁ ἀνὴρ διατελέσας ἐπ' ὀλίγον ἀνώτερος ὑπάλληλος τῆς διοικήσεως ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἀπέσχε πάσης ἄλλης ἐνεργοῦ πολιτικῆς ὑπηρεσίας. Μὴ παραφερόμενος ὑπὸ νεανικοῦ ἢ ἐπιπολαίου ἐνθουσιασμοῦ, κατορθώσας ὡς ἐκ τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ χαρακτήρος νὰ χαλιναγωγῇ τὸ φύσει ἄλλως αἰσθηματικόν, μὴ περιορίζων τὴν φιλοπατρίαν εἰς τὴν ἐπερώσιν αὐτῶν ἐτι, κατ' αὐτὸν καὶ τὴν κρίσιν ἐξόχων τῶν Ἑπτανήσου πολιτευτῶν, ἵνα πληρωθῶσιν εὐγενῶν ἄλλως καὶ πατριωτικῶν ἰδεωδῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἐγ-

καίρῳ καὶ τῇ πρὸς τὸν κοινωφελῆ σκοπὸν λυσιτελεῖ ἐπιδιώξει, μὴ ἐλαυνόμενος καὶ ἐξ ἄλλων τυχόν ἀφετηριῶν προσωπικῆς φύσεως, ἐξ ἀνωτέρων δὲ λόγων καὶ ὀξυδερκῶς παρατηρῶν, ἡσπάσατο κυρίως τὰ τῆς μεταρρυθμιστικῆς τότε μερίδος φρονήματα, ἧτις μὴ ἀποστέρουσα τὴν Ἑνωσιν, ἐνόμιζε ταύτην πρόωρον, συντελεστικὰς δὲ τῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ, τὰς βελτιώσεις καὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ συντάγματος τοῦ 1817 καὶ τῆς ἐν γένει διοικήσεως, διαπαιδαγωγουμένου οὕτω τοῦ λαοῦ βαθμὴν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν. Συνεπῆς ὁ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ πρὸς τὰς ἀρχάς αὐτοῦ ταύτας εὐπαρρησιάστως ἐδημοσιογράφει περὶ τούτων, καὶ ὅταν ὁ ἐκτάκτως ἀποσταλεῖς τὸ 1858 εἰς Ἑπτάνησον Γλαδστων, ἡτεῖτο τὰς γνώμας ἀρχῶν καὶ πολιτῶν περὶ τοῦ ἐνωτικοῦ ζητήματος, ὑπέβαλλε θαρρουντως μακροσκελέστατον ὑπόμνημα, μεστὸν πολιτικῆς περινοίας καὶ πατριωτισμοῦ εἰλικρινοῦς· καὶ ὑπῆρξαν μὲν οἱ κατακρίναντες τὸν ἄνδρα καὶ οἱ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ παρερμηνεύσαντες ἀλλὰ ἐκ τε τῆς ἀγγλικῆς δημοσιογραφίας καὶ τῶν δηλώσεων αὐτοῦ τοῦ ἀπεσταλμένου, ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐσυκοφαντήθη.

Ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ἐν γένει πραγμάτων ὁ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ δὲν ἦτο εὐχαριστημένος οὐδ' εὐελπὺς, ἐνεκεν τούτου καὶ ὑπουργικὰ χαρτοφυλακεῖα καὶ ὑποψηφιότητάς ἀπέκρουσε, δι' οὓς κατωτέρω θὰ εἴπωμεν λόγους. Ὅταν τὸ 1868 πολλοὶ ἐκ Πάλης προέτειναν αὐτὸν ὑποψήφιον κατὰ τὰς τότε βουλευτικὰς ἐκλογάς, ὅτε ὁ τόπος διετέλει ἀνάστατος κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀφομοιώσεως, καθ' ἧς ὡς γνωστὸν τόσον ἐρρωμένως ἀντέστησαν οἱ ἀείμνηστοι Ἰακωβάτοι, ἐδημοσίευσε τότε ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς, δι' ἧς ἠρνεῖτο τὴν ὑποψηφιότητα, διότι μὴ βλέπων κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ ἐπιχειρημένους κατὰ τῆς θρησκείας κινδύνους ὡς ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀφομοιώσεως, δὲν ἐστέρηεν εἰς τὴν κατὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν διατασσόμενων ἀντίστασιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν διαταραχὴν τῆς δημοσίας τάξεως, καθ' ἃ ἐφρόνει ἢ μείζων τοῦ τόπου μερίς, καὶ

ἐκίνουν μὲν τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ τὰ Ἑπτανησιακὰ ἐν γένει ζητήματα, ἀλλὰ καὶ ματαιοπονίαν ἡγεῖτο τὴν ἐν τούτοις δρᾶσιν αὐτοῦ. Τῆς κομματικῆς ἰσχύος τῶν Ἰακωβάτων τότε μεσουρανούσης, ὁ ΣΚΑΤΣΟΥΝΗΣ ἀπέτυχε μὲν ἀλλὰ τὸ 1885 ἡ ἐπαρχία ἐξελέξατο αὐτὸν αὐθὺς ἀπόντα καὶ ἀρνούμενον, βουλευτὴν διὰ καταπληκτικῆς πλειονοψηφίας. Τότε παραιτηθεὶς διετύπωσε διὰ φυλλαδίου τὰς περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς χώρας, γενικὰς αὐτοῦ ἀρχάς. Ὑπεράνω τῶν στενῶν καὶ τοπικῶν ἀπόψεων σκεπτόμενος, πεποιοθῶς ἐδόξαζεν ὅτι ἡ ἀτέλεια τοῦ συντάγματος δὲν συμβάλλεται εἰς τὴν ὁμαλὴν καὶ νόμιμον διοίκησιν, ἐντεῦθεν φρονῶν ὅτι ἐπιβάλλεται παντὶ ἀληθεῖ πατριώτῃ ἀνητική πολιτική, ἵνα διὰ τῆς ἀπὸ τῶν καλῶν ἀποχῆς, ἐπέλθῃ ἡ παντελής τοῦ καθεστώτος δι' εἰρηνικῆς ἐπαναστάσεως νέκρωσις, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἐξ ἀνάγκης τροπὴ εἰς νέον πολιτικὸν σύστημα. Ἄν αἱ δοξασίαι τοῦ ἡμετέρου συμπολίτου, ἐδικαιολογοῦντο ἐπιστημονικῶς καὶ ἦσαν τελεσφόροι, συνεπορεύοντο δ' ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τοῦ λοιποῦ τοῦ ἀνδρὸς δημοσίου βίου, δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν, τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι ὁ σεβαστὸς συμπολίτης εἴλκετο ἐξ ἀδόλου ἀφετηρίας καὶ ἐκ ψυχικοῦ σθένους, ἐπιβάλλοντος αὐτῷ εἰλικρίνειαν, παρρησίαν, καὶ αὐταπάρνησιν μεθ' ὅλον τὸν κίνδυνον τῆς ἀντιδημοτικότητος. Ἄλλ' ὁ πολιτικὸς τοῦ ἐριτίμου ἀνδρὸς βίος, ἐπεφύλασεν αὐτῷ εὐρυτέραν καὶ περιφανέστεραν δρᾶσιν ἐν Κρήτῃ, συνδέσαντι τὸ τετιμημένον αὐτοῦ ὄνομα μετὰ γεγονότων γενικωτέρας ἐθνικῆς σημασίας. Ἀπὸ τοῦ 1866 ἐργασθεὶς ἐν Ἀθήναις ὡς μέλος τῆς Κρητικῆς ἐπιτροπῆς καὶ σπουδαίως ὑπηρετήσας τὴν ἐπανάστασιν, ἡσθάνθη ἔκτοτε ἐξαιρετικὸν ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν τυχῶν τῆς μεγαλομάρτυρος νήσου ἐνδιαφέρον, δημοσιογραφῶν, ὁδοιπορῶν καὶ παντοίῳ τρόπῳ ὑπὲρ αὐτῆς ἐργασθεὶς. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐργασία ἀρχεταί κυρίως ἀπὸ τοῦ 1879 ὅτε προσεκλήθη ἐκεῖ ἐκ Τεργέστης ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς νήσου Φωτιάδου πασᾶ, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν κατάρ-

τισιν τῶν νέων νομοθετημάτων. Τὸ μετὰ τὴν συνθή-
κην τῆς Χαλέπας στάδιον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ διήρκε-
σε μόνον ἑξάμηνον, ἀλλὰ παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς μα-
κροχρόνιον ἐργασίαν, τὴν κατάρτισιν δὴλον ὅτι τῶν
νομοσχεδίων, ἅτινα δημοσιεύων ἵνα ἀκούσῃ τὰς κρίσεις
τῶν νομομαθῶν, προκάλεσε καὶ τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ
ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου ὅπως τακτοποιήσῃ καὶ ὀργανώσῃ
τὰ δικαστικά τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μικρασίας. Ἀλλὰ
σπουδαιότερα ἐγένετο ἢ ἀπὸ τοῦ 1896 ἐργασία τοῦ
ἀνδρός, ὅτε πλὴν ἄλλων ἀνωτέρων θέσεων, ἐγένετο
μέλος τῆς Διεθνούς Ἐπιτροπείας. Τὰ ἐκτενῆ ὑπομνή-
ματα αὐτοῦ πρὸς τε τὰς Δυνάμεις, τὰ ἑλλ. ὑπουργεῖα
καὶ τὸν πρίγκηπα Γεώργιον, εἰσι τρανώταται ἀποδεί-
ξεις πολλῆς πολιτικῆς ὀξυδερχείας, συνετοῦ πατριωτι-
σμοῦ καὶ σκοπιμότητος μέτρων. Τὸ 1897 διωρίσθη
πρόεδρος τῶν Ἐφετῶν καὶ μέλος τῆς νομοπαρασκευα-
στικῆς ἐπιτροπῆς, ἡρνήθη ὅμως τὴν θέσιν τοῦ προέ-
δρου τῆς κυβερνήσεως. Μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀπο-
κατάστασιν τὸ 1898 διωρίσθη αὖθις μέλος τῆς ἐιδικῆς
ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκπόνησιν τῶν νομοσχεδίων ἐπὶ τοῦ
Διοικητοῦ Βερόβιτς. Τότε ἀνέπτυξε τὸν ἐξαιρετικὸν
ἐκεῖνον ὄντως ζῆλον καὶ τὴν ἀκάματον φιλοπονίαν,
διότι ἐν οὐχὶ μακρῷ χρόνῳ ἐξεπόνησε τὰ σχέδια τῶν
μεταβατικῶν νόμων, τοὺς ὀργανισμοὺς τῶν δικαστη-
ρίων, τὸν ἀστικὸν καὶ ποινικὸν νόμον καὶ τὰς δικονο-
μίας. Ἡ ἐργασία αὕτη ἡ νομοθετικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐπε-
κροτήθη ὑπὸ τοῦ νομικοῦ κόσμου καὶ τῶν πολιτικῶν
ἀνδρῶν. Ὁ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ πολὺπειρος νομικὸς,
πολυίστωρ, γλωσσομαθής, βαθὺς ἐρευνητὴς τῆς Κρη-
τικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Κρητῶν φιλό-
πατρις εὐφυής, κριτικώτατος καὶ περινοῦστάτος πολι-
τικός, πολλὰ μελετήσας δὲ ἡμέτερα καὶ ξένα, ἀπεδεί-
χθη δεξιότατα συνδυάσας τὰς ἰδέας καὶ σχέσεις τῶν
δύο τῆς νήσου πληθυσμῶν, προσδούς εἰς τὸ σύνολον
τῶν νομοθετημάτων χαρακτῆρα χριστιανικῆς καὶ ἐθνι-
κῆς νομοθεσίας. Πολλὰ τῶν νομοσχεδίων ἐκεῖνων ἐγέ-
νοντο νόμοι τοῦ νεοσυστάτου κράτους. Μετὰ τὸ 1899

διωρίσθη δικαστικὸς σύμβουλος παρὰ τῇ ἀνωτάτῃ δι-
ευθύνσει τῶν οἰκονομικῶν, προαχθεὶς σύναμα καὶ εἰς
πρόεδρον τῆς νομοπαρασκευαστικῆς ἐπιτροπῆς, γενό-
μενος αὐτόχρημα ὁ ἄτλας πάσης πολιτικῆς καὶ διοι-
κητικῆς ἐργασίας καὶ ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνητικῆς μηχαν-
νῆς, περὶ πολλῶν μεριμνήσας, πολλὰ κατορθώσας τὰ
καλὰ καὶ ἀρρήκτως συνδεθεὶς πρὸς τὰς μέχρι σήμερον
τύχας τῆς νήσου, κτησάμενος δ' ἐντεῦθεν κατὰ τὴν φρά-
σιν διασήμευ δημοσιογράφου διὰ τῶν πολυετῶν του
τοιούτων ἀγώνων, τὴν ἀληθῆ ἰθαγένειαν τῆς Κρήτης,
εἰ δὲ καὶ ἐνίοτε παρεξηγήθη καὶ ἐποτίσθη πολλὰς τὰς
πικρίας, μένει πάντοτε ὁ εἰλικρινέστερος, ἐργωδέστε-
ρος καὶ πατριωτικώτερος ἐργάτης τῆς ἀναγεννηθείσης
Κρήτης. Τὰ τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ
καὶ βασιμότητι, ἀπεμνημόνευσεν ἐν τῷ ἱστορικοπολιτι-
κῷ αὐτοῦ συγγράμματι Ἄπομνημονεύματα
ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀναγέννησιν
τῆς Κρήτης, δημοσιευθέντα ἐν Χανίοις τὸ 1901,
ἀρίστη συμβολὴ εἰς τὴν νεωτέραν πολιτικὴν τῆς Ἑλ-
λάδος ἱστορίαν.

Αἱ πρὸς τὸ ἔθνος γνωσταὶ ἐκεῖνατ' ἐκδουλεύσεις τοῦ
περικλεοῦς συμπολίτου συνεπορεύοντο μετ' ἰσού ζήλου,
καὶ ἐν παραλλήλῳ ἐργασία μακροχρονίῳ καὶ ἐπὶ τοῦ
ἄλλου ἐπίσης πατριωτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ σπα-
δίου. Νομοθέτης καὶ πολιτικὸς σύναμα δὲ φυσιοδίφης
καὶ θεολόγος, ἐξέπληττεν εὐλόγως διὰ τὴν ταυτόχρο-
νον ἀφοσίωσιν καὶ προκοπὴν εἰς ἀντικείμενα ἄσχετα
πρὸς ἄλληλα. Αἱ θρησκευτικαὶ μελέται ἀπρησχόλησαν
τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν του. ἔτων ἐν Ἰταλίᾳ.
Ὡς συμβαίνει δυστυχῶς παρὰ πολλοῖς νεανίαις, ἦκι-
στα γευσάμενοις παιδείας ἀληθοῦς καὶ ἐπιπολαίως,
ἐκ προκαταλήψεως, πρὸς ἐπίδειξιν γνώσεων ἢ ἐκ πνεύ-
ματος νεωτερισμοῦ ἀγομένοις, καὶ παρὰ τῷ ΣΚΑΛ-
ΤΣΟΥΝΗ βασιούχῳ, καθ' ἃ καὶ αὐτὸς ἀναφέρει, ἐγεν-
νήσαν ἱκανὰ ἀμφιβολία ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας
καὶ τῶν δογμάτων ἐν γένει, ἀλλὰ δὲν ἀφῆκε ταύτας νὰ
κυριαρχήσωσι τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, διότι ἐπεδόθη εἰς

εἰδικὰς μελέτας καὶ εἰς ἐκμάθησιν γλωσσῶν ἵνα προσρέξῃ εἰς συγγραφεῖς ξενογλώσσους καὶ μὴ ἀφήσῃ ἑαυτὸν ἀνυπεράσπιστον κατὰ τῆς ὑλοφροσύνης. Ἐν ταῖς μελέταις ὁμῶς αὐτοῦ δὲν προέβη ἐκ προκαταλήψεως, ἀλλ' ἐπεδίωξε νὰ κρίνῃ ἀνεξαρτήτως καὶ μορφώτῃ ἰδίᾳς πεποιθήσεις, προσδραμῶν εἰς τε τὰ ὑπὲρ καὶ κατὰ τοῦ περιμαχῆτου ζητήματος γραφέντα. Τὰς μελέτας ταύτας ἐξηκολούθησε καὶ δικηγορῶν καὶ ἄλλα στάδια διανύων, παρακολουθῶν πᾶσαν ἐν Ἑσπερίᾳ ἐκτύλιξιν τοῦ ἀντικειμένου. Πεισθεὶς ὅτι ἡ ὑλοφροσύνη ἀντίκειται πρὸς τὰ διδάγματα καὶ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης, καὶ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς διατελεῖ ἐν πληρεστάτῃ πρὸς ταύτην ἁρμονίᾳ, ἐγένετο φιλόθρησκος, ἐποχὴν δ' ἀφῆκε τότε ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ εὐσεβὲς καὶ φιλακόλουτον μάλιστα αὐτοῦ. Παρὰ τοὺς Πανδέκτας καὶ τοὺς Κώδικας οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὸ δικανικὸν βῆμα ὁ ναὸς, σὺν τῇ πολιτικῇ ἢ οἰκονομολογικῇ δράσει ἢ κατὰ τῶν ὑλιστῶν καὶ τῶν ἀντιχριστιανῶν ἀμυνα. Μελέται αὐτοῦ τινες δημοσιευθεῖσαι τότε, προέδειξαν τὸν μέλλοντα νὰ διακριθῇ καὶ εἰς τὸ στάδιον τοῦτο. Εἰς τὴν καταπαλέμῃσιν τοῦ σοβαροῦ ζητήματος, ἀνέπτυξεν ὄντως ὁ κλεινὸς συμπολίτης, ὅλην τῆς διανοίας καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν δύναμιν, καὶ ἐχρησιμοποίησε τῆς παντοδαπῆς αὐτοῦ σοφίας τὸν πλοῦτον, ἐν καλᾷ νευρώδει, γλαφυρῷ καὶ ἐνθουσιῳδεῖ, ἐκλαϊκῶν διὰ τῆς μεθόδου τοῦ συγγράφειν καὶ τῆς ζηλευτῆς σαφηνείας, τὰ ὕψιστα φιλοσοφικὰ ζητήματα, ἀναλόγως ἐργαζόμενος πρὸς ὃν ἀντεμετώτιζε κίνδυνον. Καὶ ὄντως αἱ ὑλιστικαὶ θεωρίαι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περισσότερον διαδοθεῖσαι, ὑπέσκαπτον οὐ μόνον τῶν θετικῶν δογμάτων τὸ κῆρυξ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑπέρτερον θρησκευτικὸν συναίσθημα. Τὸ περὶ γενέσεως τῶν ὄντων ζήτημα, ὡς ὑπὸ τῶν ὑλιστῶν ἐξετίθετο, ἀνέτρεπε πᾶσαν περὶ ἀνωτέρου ὄντος παραδεδεγμένην ἰδέαν, τὴν ὑπαρξίν τῆς ψυχῆς, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ἀνоргάνων ὄντων, καὶ κατεδίκασεν ὡς ἀβάσιμον ὅλως τὸν

Χριστιανισμόν. Διάσημοι φυσιοδίφαι οἱ Χέκελ, Βύχνερ, Μασσελότ, Δάρβιν, Ρενὰν καὶ ἄλλοι πρωτηγωνίστουν, μέγας δ' ἐπεκρέματο ὁ κίνδυνος τῆς καταπτώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστώτος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπίσης σοφοὶ ὁ Κατρεφᾶζ ὁ Ναβίλ, ὁ Ἑρδμαν κλ. ἀντετάσσοντο σθεναρῶς κατ' ἐκείνων. Ἡ Χριστιανικὴ Ἀνατολὴ, ἐνθα τόσῃν ἤσκησαν ἐπίδρασιν διὰ τῶν αἰώνων τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ τὸ ἐκείθεν ἐκπεμφθὲν χριστιανικὸν πνεῦμα, ἤτο ἐπέναγκες νὰ ἐνισχυθῇ ἐν τῇ πατρίᾳ πίστει ἀρρήκτως συνδεδεμένη πρὸς τὰ ἐθνικὰ ιδεώδη, ἀντιμετωπιζομένης καὶ ἐνταῦθα τῆς προΐουσης ὑλοφροσύνης. Δὲν ἐτίθεντο πλέον ἐπὶ τοῦ τάπητος αἱ διαφοραὶ τῶν δογμάτων, οὔτε ποῖα τὰ κατὰλληλα κατὰ τοῦ προσήλυτισμοῦ μέτρα. Τὸ ἔργον τῶν πάλαι πατέρων, τῶν ἱερῶν κηρύκων καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐξουσίας ἡ δύναμις, δὲν ἦσαν ἐνδεδειγμένα πλέον. Ἐπρόκειτο περὶ αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς θρησκευτικῆς ιδέας, διότι ἡμφισθητεῖτο ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ, ὑπεστηρίζετο ἡ αὐτόματος γέννησις, ἡ ψυχὴ ἐχαρακτηρίζετο μηχανικὸν ἀποτέλεσμα, καὶ ὁ ἀνθρώπος γέννημα πρωτοπλάσματος διὰ τῆς ἐξελέξεως καὶ ἐπιλογῆς. Ἐν Ἀνατολῇ καὶ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι, δὲν εὕρισκον δυστυχῶς αἱ ὑλιστικαὶ θεωρίαι ἀπροπαρασχεύαστον πρὸς ριζοβολίαν τὸ ἔδαφος, διὰ τε τὸ ἀτελὲς τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως, τὴν περὶ τὰ ἱερά ἐν γένει ἀκηδεῖαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν κατὰπτωσιν τοῦ κλήρου. Ἐν περιστάσεσι τοιαύταις ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ πατριωτισμὸς, δεόν νὰ ἀντεπεξέλθωσιν καὶ πρωτοστατήσωσι πάνοπλοι. Τὸ ἔργον ὅπερ ἀνέλαβον τοσοῦτοι ἐν Ἑσπερίᾳ σοφοὶ, ἀνέλαβεν ἐν Ἀνατολῇ ὁ ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ. Ἀπανθίσας ἀπὸ τῶν ἀνθυλιστικῶν καὶ ἀπολογητικῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ συστημάτων πᾶσαν γνώμην βραεῖαν, προσθεὶς δὲ καὶ ὅσας αἱ μακραὶ αὐτοῦ μελέται τῷ ἐνέπνευσαν ἰδίας ιδέας καὶ πεποιθήσεις, ἔγραψε μετὰ τόσου ἐνθουσιασμοῦ, προσέδωκεν εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν ὑπερκοσμίων ιδέας τοσαύτην ἔξαρσιν καὶ λυρισμὸν, ὑπερεμάχησε τοσοῦτον τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, ἀπειργάσθη

διὰ τοσούτου ζήλου τὴν ψυχικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ σωτηρείαν, ὥστε παρίσταται ὡς ἀρχαῖος τῆς ἐκκλησίας πατὴρ καὶ ἀπόστολος, μεταδίδων θεῖον ὄντως πῦρ θεοσεβείας καὶ στερεᾶς πίστεως. Ἐκτὸς πλείστων μικροτέρων διατριβῶν, καὶ διαλέξεων ὧν μακρὸς ὁ κατὰ-λογος, ὑπερήφανος ἢ νεωτέρα ἐλληνικὴ ἐπιστήμη καὶ γραμματεία, καταλέγουσιν ἐν ταῖς δέλτοις αὐτῶν, περιώνυμα τοῦ χαλκεντέρου ἀληθῶς τοῦ καλάμου χειριστοῦ συγγράμματα οἷα τὰ *L'uomo ed il materialismo*, 1882 ἐν Τεργέστη, *Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη* αὐτόθι 1884 καὶ *Ψυχολογικαὶ μελέται*. Ἀθήνησι 1889, δι' ὧν ἐπιβάλετο τὴν στήριξιν τῆς ιδέας τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος ὡς βάσιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. *Περὶ γένεσως τοῦ ἀνθρώπου* — Ἀρμονία Χριστιανισμοῦ καὶ Ἐπιστήμης. Ἀθήνησι 1889 καὶ τὸ ἐν δευτέρα ἐκδόσει τοῦ *Θρησκεία καὶ Ἐπιστήμη*, συνεκδοθὲν *Δημώδης τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπολογητικὴ*. ἐν Ἀθήναις 1899· δι' ὧν συμπεραίνει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς μόνος ἐκ τῶν θετικῶν θρησκευμάτων εὐρίσκεται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐδίδαξε τ' ἀληθῆ, καὶ ἡ Χριστολογία ἐν ἡ ἐκτενέστερον διαλαμβάνει περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου ὡς τελειοτέρου συστήματος, καὶ πλείσται ἄλλαι διατριβαὶ ὁμοίας ὕλης ἐν τῇ *Ἀναπλάσει* περιοδικῷ τοῦ ὁμωνύμου συλλόγου, οὗ ἐγένετο ὁ ἀνὴρ, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν καὶ ὁ κυριώτερος συνεργάτης, εἶνε δὲ εὐχάριστον ὅτι μετ' οὐ πολὺ θά προέλθωσιν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ ἕτερα αὐτοῦ ἐκτενῆ ἔργα, ἡ περὶ *ψυχῆς* μονογραφία, ἡ *Θρησκεία καὶ ἠθικὴ* οὗ μέρη μόνον ἐδημοσίευσε καὶ τὸ ὑπὸ θρησκευτικὴν ἅμα καὶ ἐθνικὴν ἐποψιν περισπούδαστον *Ὁδοιπορία εἰς Ἱεροῦσαλὴμ*, εἰς ἃ ἀφιέρωσε τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἔτη, παρ' ὅλον τὸ ἄχθος τῶν ἐτῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐργασίας αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐπεβλήθη εὐλόγως εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἐξαιρέτως τοῦ ὀρθοδόξου τῆς Ἀνα-

τοῦ πλῆρωματος, ἀλλὰ καὶ ἐκτέσχετο φήμης δικαίας περὶ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὑπὸ ἡμεδαπῶν καὶ ξένων σοφῶν, ἀπόδειξις τούτου αἱ τόσαι βιβλιοκρισίαι καὶ αἱ εἰς ξένας γλώσσας μεταφράσεις καὶ αἱ ἀπονεμηθεῖσαι αὐτῷ τιμαί. Ἀλλ' ἐξαιρέτως διὰ τὸ ἀναμφισβήτητον κύρος, δέον τὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα γνώμας τινας. Καὶ δὴ ὁ καθηγητὴς *Saver* εἶπε περὶ τοῦ ἔργου *Θρησκεία καὶ Ἐπιστήμη*. « Οἱ πλείστοι λέγει τῶν ἀναλαβόντων τὴν » κατὰ τῆς ὑλοδοξίας πάλιν, ἀληθοῦς γαγγραινῆς τῶν » κοινωνιῶν, ἀντιτάσσουσι θρησκευτικὰ δόγματα, ὁ » **ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ** ὅμως εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐχθρικόν ὄπλο- » στάσιον, ἔλαβε τὰ ἐχθρικά ὅπλα καὶ ἐπέσχε τὰ κέρα- » τα τοῦ ἐχθροῦ, πολέμει αὐτὸν ἀμειλίχτως δι' ἀκατα- » γωνίστου λογικῆς ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πεδίου. » Ἄλλοι κριταὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐν Ἑσπερίᾳ, παραβάλλουσι τοῦτον πρὸς τοὺς διασημοὺς Bonafede, Κόντη, Filopanti, Naville, Δεμερξερῆ, Σατωβριάν καὶ Αὐγουστον Νικόλαον. Ἄλλος δεινὸς φιλόλογος καὶ κριτικὸς ὁ καθηγητὴς Oddi λέγει περὶ τῶν τριῶν ἀνθυλιστικῶν ἔργων τοῦ ἀνδρὸς τὰ ἐξῆς « Τῆς ἐμβριθεστάτης καὶ πάνυ εὐγλωτ- » του ἐπιστημονικῆς τριλογίας ταύτης, τὸ *Περὶ γέ- » νεσως τοῦ ἀνθρώπου* κυρίως, τυγχάνει ἀ- » ρισταύργημα εὐλαθείας καὶ ἐπιστήμης, νέα τῆς θρη- » σκείας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ κιβωτός καὶ ὅπερ θά » μείνῃ ἐν τῶν θαυμασιωτέρων μνημείων, ἅτινα ἡ πί- » στις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη, ἐπέπνευσάν ποτε εἰς νοῦν » ἐπιστήμονος, εἰς καρδίαν φιλοσόφου. » Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμεν καὶ τὸν βραχὺν μὲν ἀλλὰ περιεκτικώτατον καὶ πιστότατον χαρακτηρισμὸν τοῦ **ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ** ὡς ἀτόμου, Ἕλληνος, θεολόγου καὶ φιλοσόφου, γραφέντα ὑπὸ τοῦ Γαβριηλίδου. « Ὁ **ΣΚΑΛ- » ΤΣΟΥΝΗΣ** λέγει, εἶνε διδάσκαλος ἠθικῆς, διδάσκα- » λος ὁρθοδόξου, εὐαγγελιστὴς τῆς θρησκείας τῆς ἀληθι- » νῆς, ἀντιτάσσων τὴν ἀληθείαν τῇ ἀποστολῇ. Ἐμπνευσμένος ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Ἑθνικοῦ. Συγγραφεὺν διὰ τοὺς φιλοσοφούντας. Ὁμι-

ΙΑΚΩΒΑΤΙΣΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΑ, ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΟΥ

» λῶν καὶ γράφων διὰ τοὺς μὴ φιλοσοφοῦντας. Ἄνα-
 » πληρῶν πεντήκοντα ὁμοῦ ἰεροκήρυκας. Κάμωνων οὔτε
 » ὁλη ἢ θεολογικὴ σχολή. Κηρύττων τὴν ἀλήθειαν τὴν
 » κοινωνικὴν καὶ πονῶν νά τὴν ἐμπεδώσῃ. Χριστιανὸς
 » Ἕλλην. Ὁ πρῶτος χριστιανὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ πρῶ-
 » τος Ἕλλην. Ὁ μὲ τὸν θερμουργότερον ἐνθουσιασμόν.
 » Ὁ μὴ ἐννοῶν ν' ἀφίνη ἀνεξελέγκτον τὴν πλάνην τῆς
 » κοινωνίας, τὴν διαφθείρουσαν πλάνην. Ἄς ἔβγουν
 » πέντε μόνον Σκαλτσούνιδες καὶ
 » βλέπομεν ἂν δὲν ἀναζῇ ἡ ἑλληνικὴ
 » κοινωνία.»

Τοιοῦτος γενόμενος ὁ συμπολίτης ἡμῶν ἐπεσπίαστο
 πρὸς ἑαυτὸν τὸν γενικὸν σεβασμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ
 τοῦ κόσμου τῶν λογίων ἐφ' ᾧ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἡθι-
 χοπολιτικῶν σωματείων τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς
 Ἑσπερίας, κατέλεξαν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐγκριτωτέ-
 ρων μελῶν των. Τὸν ἄνδρα ἐγέραιρον σχολαί, λόγιοι,
 πατριάρχαι καὶ σοφοί, τὸ δὲ ἡμέτερον πανεπιστήμιον
 ἀνεκήρυξεν αὐτὸν προλύτην τῆς θεολογίας. Ὁ ΣΚΑΛ-
 ΤΣΟΥΝΗΣ τοιοιτοτρόπως μὴ ἐκ καταγωγῆς ἀριστο-
 κράτης, ἐγένετο ὁ ἀληθὴς ἀριστοκράτης τῆς καρδίας
 καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς χριστιανικῆς πολιτείας, τοῦ
 διαπρεποῦς καλάμου καὶ τοῦ ἀχραιφνοῦς πατριωτισμοῦ.
 Σύμφωνος ἦτο καὶ ὁ ἰδιωτικὸς αὐτοῦ βίος, αἰείποτε
 διατρανώσαντος αἰσθήματα φιλανθρωπείας, ἀμνησικα-
 κίας, μετριοφροσύνης, αὐταπαρνήσεως, ἀφιλοκερδίας,
 ὑπομονῆς, εὐθύτητος καὶ φιλοτιμίας, συζυγος δὲ σπά-
 νιος, συγγενῆς τρυφερότατος καὶ εὐεργετικὸς, φίλος
 προθυμότατος, ἐπαρουσίαζε σύνολόν ἐναρμόνιον καὶ
 καλλιτεχνικὸν ἐξόχου εὐγενοῦς χαρακτῆρος. Ἡ ἐν
 πᾶσι φιλεργία τοῦ ἦτο ἔκτακτος, ἡ φιλομάθεια ἀκα-
 τίσχετος, δὲν ἀφῆκε δὲ τὸ βιβλίον εἰμὴ ὅταν ἐπαθε
 τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὁ κάλαμός του συνετρίβη μικρὸν
 πρὸ τοῦ θανάτου του. Οὕτω βιώσας καὶ πολιτευσά-
 μενος δὲν ἀπέθανε βεβαίως πλούσιος, ἀλλ' ἐν γαλήνῃ
 καὶ λευκότητι συνειδήσεως, ὅτι οὐδὲν παρέλιπε τῶν κα-
 καθηκόντων, ἐργασθεὶς ὡς ἀληθὴς χριστιανὸς καὶ

Ἕλλην, καταλιπὼν τῇ Ἑλλάδι πάσῃ ἐξαιρέτως δὲ τῇ
 φυσάσῃ, τὴν ἀγῆρω αἵγλῃν τοῦ κλεινοῦ του ὀνόματος.

Ἄνδρα τοιοῦτον δικαίως ἄς θρηγήσῃ ὁ Ἑλληνισμός.
 Ἡ μεγάρθυρος γενέτειρα αὐτοῦ Κεφαλληνία καὶ ἡ
 δευτέρα αὐτοῦ πατρίς ἡ μεγαλομάρτυς τῶν ἑλληνικῶν
 θαλασσῶν κόρη Κρήτη, ἄς ἀδελφωθῶσι θλίβουσαι
 ἀλλήλων τὰς χεῖρας ἐν κοινῇ πένθει εὐγνωμόνως ὁ-
 λοφυρόμεναι καὶ ἡ τοῦ Αἰῶνος ἐλάτη καὶ ὁ τῆς Ἰδῆς
 δίκταμος, ἄς συνδεθῶσιν ἐν τῷ στεφάνῳ τοῦ ἐριτίμου
 πολίτου· σὺ δὲ νεωτέρα ἑλληνίς γεννεά, ἔχε εὐλαβέστα-
 τα πρὸς τὴν μνήμην αὐτοῦ, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ σὺ Κε-
 φαλληνιακὴ νεολαία ἐνατένισον μεθ' ὑπερηφανίας τὸ
 ἐκλαμπρον ἡθικὸν ἀνάστημα, καὶ κλῖνε γόνυ πρὸ τοῦ
 γεραροῦ ὀνόματος, κεντριζομένη καὶ ἐμπνεομένη εἰς
 ἀμίλλαν ἀρετῶν καὶ πατριωτικῶν πραγματικῶν ἐκ-
 δουλεύσεων, πρὸ τῶν τόσων ἐνδόξων ἡμῶν συμπολι-
 τῶν, πρὸ πάντων δὲ πρὸ τοῦ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΑΛ-
 ΤΣΟΥΝΗ.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη σοφὲ καὶ ἐνδοξε συμπολίτα !
 Γαῖαν ἔχοις ἐλαφρὰν μεγάλῃ Χριστιανῇ καὶ Ἑλληνί !

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΗ Π. ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ
Α1.52.Φ12.0026

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ